

УДК 336.773: 330.142.2]: 330.341.1

Г.Г. Літньовський, спеціаліст, Одес. нац. політехн. ін-т

БАНКІВСЬКЕ ІНВЕСТИЦІЙНЕ КРЕДИТУВАННЯ, ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР ФІНІНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Г.Г. Литнёвский **Банковское инвестиционное кредитование, как основной фактор финансирования инновационной деятельности.** Рассмотрены проблемы банковского инвестиционного кредитования инновационных проектов, освещены основные аспекты банковского кредитования, как источника финансирования инновационной деятельности в условиях формирования рынка. Сформулированы выводы и предложения касательно повышения эффективности финансирования инновационной деятельности.

G.G. Litnyovsky. **Bank investment crediting as a basic factor of innovative activity financing.** The problems of bank investment crediting of innovative projects are considered; the basic aspects of bank crediting as a source of innovative activity financing in conditions of the market formation are elucidated. Conclusions and proposals as to the for increase of efficiency of innovative activity financing are formulated.

Розвиток інноваційного підприємництва потребує створення якісно організованої та обґрунтованої системи фінансового забезпечення, активізації інвестиційних процесів, детального аналізу можливостей мобілізації капіталу для здійснення інноваційних вкладень тощо.

Відомо, що основним джерелом фінансування інновацій на промислових підприємствах є власні кошти: прибуток від господарської діяльності та амортизаційні відрахування. Але разом з тим вибірковий аналіз динаміки обсягів власного капіталу підприємств України за останні кілька років засвідчив, що всі підприємства відчують нестачу власних коштів для забезпечення навіть поточної господарської діяльності. Тому природно постає потреба додаткового залучення коштів із зовнішніх джерел. Як показує зарубіжний досвід, одним із поширених способів фінансування інноваційної діяльності є банківські кредити [1]. З огляду на це, питання підвищення ролі банківського кредитування у забезпеченні ефективного фінансування інноваційної діяльності є актуальною проблемою і тому так важливо виявити вплив банківського кредитування на розвиток інноваційної діяльності та розробити систему заходів щодо підвищення ефективності фінансування інноваційної діяльності.

У сучасних умовах інвестиційна політика банків набуває все більшого значення для економічного розвитку, про що свідчать дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених [2, 3].

Комерційні банки є головною ланкою грошово-кредитної системи і реальними посередниками на інвестиційному ринку, оскільки вони мають можливість залучати необхідні фінансові ресурси та вкладати капітал у найбільш привабливі проекти [4]. Порівняльний аналіз засвідчує, що кредитування інноваційної діяльності може бути успішно реалізовано шляхом використання різноманітних форм залучення до неї банківських кредитів, у т.ч. кредитів Національного банку, комерційних банків, інвестиційних фінансових організацій тощо. Зауважимо, що в даному випадку використовують довготерміновий банківський кредит, який має певні особливості: складність залучення та оформлення; необхідність надання відповідних гарантій чи застави майна; підвищений ризик банкрутства через неможливість своєчасного погашення отриманих позик; втрата частки прибутку від інноваційної діяльності у зв'язку з необхідністю сплати відсотків за кредит тощо.

Важливим теоретично-методологічним завданням є відокремлення інвестиційних з–поміж інших видів кредитів, у тому числі й довгострокових, які використовуються на поточні виробничі потреби підприємств. За I півріччя 2005 р. частка кредитів в інвестиційну діяльність у їхньому загальному обсязі зросла з 9,2 % до 11,5 %, а їхній обсяг досяг 12,5 млрд грн [5]. Проте у зв'язку з тим, що клієнти використовують відкриті для них банками кредитні лінії як на поточ-

ну, так і на інвестиційну діяльність, реальні обсяги інвестиційних кредитів в економіку країни є значно більшими. У Промінвестбанку частка кредитів інвестиційного характеру сягає 40 % від усього обсягу. У цілому за роки незалежності України Промінвестбанк вклав в економіку країни 46 млрд USD. Потреба чіткої структуризації інвестиційних кредитів зумовлена й тим, що 60 % інвестиційних кредитів вважається як "інші", тобто чітко не визначені.

В інвестиційному процесі важливим є питання відсоткових ставок за кредитами. Вони значно коливаються залежно від сфери економіки. Так, в обробній промисловості відсоткова ставка за кредитами становить у середньому 11,7 %, а в сільському господарстві, де немає своїх банків, — 17,3 % [6]. Банки, як і держава, мають бути універсальними, відокремленими від приватного бізнесу, обслуговувати усі сектори економіки. Інакше не уникнути диспропорцій в інвестиційних процесах у різних видах економічної діяльності.

Аналіз процентних ставок, які діють сьогодні в країні, показав, що вони є надто високими, а це, в свою чергу, перешкоджає довгостроковому користуванню інноваційних проектів із задалегідь не відомим результатом. Висока вартість кредитування робить банківські ресурси для підприємств не вигідними, оскільки відсоткова ставка визначається як сума базової ставки і премії за ризик, який для інноваційних проектів є надто високим. Можливості банківської системи у фінансовому забезпеченні нових видів економічної діяльності реалізуються не повністю. Основний попит на банківські кредити впродовж останніх років формують суб'єкти господарювання тих галузей, де порівняно висока рентабельність чи значні експортні надходження (підприємства оптової та роздрібною торгівлі, підприємства обробної промисловості, торгівлі транспортними засобами, послуги з ремонту, питома вага яких у загальному обсязі кредитних вкладень є найбільшою — 42 %). Підприємства низькорентабельних та капіталомістких галузей не в змозі сплатити 16...20 % річних за банківськими кредитами, а тому залишаються за межами кола потенційних позичальників. Це пояснюється орієнтацією кредитної політики банків, у першу чергу, на галузі з високою швидкістю освоєння кредитів та платоспроможністю підприємств. Інноваційна діяльність, задекларована урядовими програмами, залишається поза увагою банків, про що свідчить мала частка довгострокових кредитів, спрямована в інвестиційну діяльність та у пріоритетні галузі економіки (9 % у 2004 р.).

Кредити комерційних банків належать до джерел позичкових коштів і виступають вагомим фінансовим важелем стимулювання та забезпечення інноваційної діяльності. Варто згадати, що фундатор інноваційної теорії Й. Шумпетер розглядав кредитну емісію як основне джерело інноваційного розвитку, а тому значення ресурсів банківських установ для інноваційної систем важко переоцінити [7].

Корисний досвід забезпечення пропорційного розвитку на основі банківських кредитів мають західні країни. Там використовується такий різновид кредитування, як переоблік векселів. Звідси й походить облікова ставка. Спочатку уряд визначає переліки пріоритетних для економіки підприємств і обсяги їхніх векселів, які переобліковуватимуться в центральному банку за певною ставкою. Банки інвестують кошти в придбання векселів цих підприємств, а за потреби переобліковують їх у центральному банку й отримують гроші. Така система є досить ефективним ринковим інструментом у пропорційному інвестиційному кредитуванні ключових сфер економіки і була б корисною для України.

Щоб забезпечити позитивний рух кредитних коштів і знизити їхню вартість, важливо привести у відповідність до народногосподарських потреб систему резервування коштів комерційних банків у Національному банку. При середній нормі резервування в інших країнах у розмірі 3 % від залучених коштів (в Англії — 0,45 %, Японії — 2,5 %) й у нас цей норматив становить 6...8 %. Якщо ж вийти на рівень розвинених країн, то додатково буде отримано до 3-х мільярдів гривень дешевих інвестиційних ресурсів для кредитування економіки країни. Тоді з'являться реальні передумови для надання довготермінових недорогих кредитів у національну економіку.

Ще одна проблема, яка перешкоджає активізації банківського кредитування, полягає в обмежених обсягах акумульованих ресурсів. Велика кількість українських банків є надто слабкими і неспроможними акумулювати достатні кредитні ресурси та обслуговувати інвестиційний

процес. Ресурсна база комерційних банків України (загальний фонд акумульованих коштів громадян) недостатня для забезпечення не лише інноваційних, а й виробничих процесів у реальному секторі економіки. Це зумовлює використання кредитних ресурсів в основному на поповнення обігових коштів підприємств, а не на реалізацію інноваційних проектів [3].

Крім формування недорогої, але довгострокової ресурсної бази, інвестиційне кредитування постає перед проблемою безпечного розміщення коштів. Є непоодинокі випадки, коли кредитні угоди визнавались недійсними, підприємства реструктуризовувались і борги залишались за неплатоспроможними структурами, держава не виконувала своїх гарантійних зобов'язань за кредитами банків. Процедури банкрутства тривають роками. Кредитування державних підприємств взагалі ускладнене у зв'язку з неможливістю продати їхнє майно, якщо взяти його в заставу. Такі штучні перешкоди змушують банки підвищувати відсоткові ставки як страхування від ризиків.

Інвестиційні проекти дають віддачу лише через кілька років, а відсотки за кредитами банків оподатковуються щоквартально. При інвестиційному кредитуванні банки, по суті, беруть на себе весь податковий тягар. Крім того, банки змушені зменшувати обсяг свого капіталу на суму неотриманих відсотків, якщо вони дають змогу позичальникові сплачувати їх щоквартально або наприкінці терміну інвестиційного проекту. Як наслідок, вартість інвестиційних проектів завищується, а багато з них просто стають збитковими.

До стримуючих чинників банківського кредитування можна віднести також: складність кредитування реального виробництва, відсутність необхідних технологій та досвіду ефективного проектного фінансування і вузький перелік способів нарахування відсотків за довгостроковими кредитами, відсутність надійної системи страхування кредитних ризиків.

Практично не відбувається поліпшення у питанні розвитку інституційних інвесторів, які могли б здійснювати інноваційне інвестування, а також розвитку інноваційної інфраструктури. До інституційних інвесторів часто відносять страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні спілки, інвестиційні компанії. Чільне місце серед інституційних інвесторів посідають інвестиційні компанії — фінансові посередники, які акумулюють кошти приватних інвесторів шляхом емісії власних цінних паперів і розміщують їх переважно у фінансові активи. У свою чергу, інвестори отримують певні права на придбані компанією фінансові активи та отримуваний від них прибуток. Піонерами такої форми інвестування є США. Стрімкий розвиток американських інвестиційних компаній називають одним із найбільших феноменів фінансового ринку. У 1981 р. активи цих фінансових інститутів становили 253,2 млрд USD США, а в 1991 р. загальна сума активів зросла більш як у п'ять разів, за наступні 10 років — ще вп'ятеро, досягнувши 6,6 трлн USD.

Аналіз засвідчує, що в умовах перехідної економіки ефективно виконувати функцію довгострокового кредитування інноваційної діяльності банки наразі неспроможні. Це зумовлено рядом чинників: з одного боку, фінансові можливості банківської системи країни як джерела довгострокового інвестування в економіку є обмеженими і з огляду їх масштабів, і з огляду умов та механізмів такого інвестування. По-перше, комерційні банки не мають значних та стабільних довгострокових пасивів, які б давали змогу здійснювати довгострокове кредитування без ризиків для ліквідності самих банків. По-друге, рівень кредитних ставок у банківській системі країни на сьогодні надто високий, що, в свою чергу, не дозволяє низькорентабельним підприємствам користуватися довгостроковими кредитами.

З іншого боку, фінансовий стан підприємств не дозволяє кредиторам розглядати більшість із них як належних позичальників, тобто платоспроможних боржників, які здатні не лише справно сплачувати відсотки за кредитами, але й повернути основну суму боргу.

Таким чином, головними проблемами довгострокового кредитування вітчизняної інноваційної діяльності є:

- високі процентні ставки за кредит;
- обмежені обсяги довгострокових пасивів;
- дефіцит необхідних технологій та досвіду ефективного проектного фінансування;
- відсутність надійної системи страхування кредитних ризиків;

— недосконалість механізмів трансформації заощаджень громадян в інвестиції.

Для підвищення результативності та ефективності української системи банківського фінансування інноваційної діяльності необхідно:

— зменшити відсоткову ставку по інноваційних кредитах, щоб зробити їх більш доступними для суб'єктів господарювання. Доцільно формувати такі кредити на пільговій основі із збільшенням терміну погашення. Одночасно слід розробити і впровадити механізм компенсації втрат банку від зниження ціни на кредитні ресурси;

— нарощувати потужність банківської системи через розширення її ресурсної бази, що приведе до ефективного використання кредитних ресурсів не лише на поповнення обігових коштів підприємств, але і на реалізацію інноваційних проектів;

— завершити комплексне врегулювання нормативно-правових актів для функціонування мережі інституційних інвесторів;

— НБУ розробити систему заходів щодо зміцнення кредитного потенціалу банківської системи та зниження вартості довгострокових позик через систему рефінансування;

— вирішити проблему участі держави у механізмі розподілу ризиків від вкладень у довгострокові інноваційні проекти;

— посилити конкуренцію між фінансовими інститутами на ринку залучення заощаджень населення;

— проводити політику стимулювання строкових депозитів населення, оскільки ці кошти є основним джерелом “дешевих” кредитних ресурсів середньо — та довгострокового терміну дії;

— активізувати роботу щодо впровадження спеціалізованих банківських послуг — пакетів для інноваційного бізнесу, спеціальних схем оцінки проектів, доступу до експертиз у галузі високих технологій тощо. Реалізація запропонованих заходів дозволила б залучити значні резерви банківського сектора для фінансування інноваційних проектів.

Отже, зазначимо, що лише єдина державна політика, на відміну від розрізнених політик окремих міністерств, відомств, регіонів, може дати поштовх до розвитку інвестиційних процесів та інвестиційного кредитування. Нам треба побудувати та юридично закріпити базовий чотирикутник інвестиційного розвитку: держава — банки — наука — виробництво. Тоді інвестиційне кредитування динамічно розвиватиметься.

Література

1. Оболенський О.Ю. Досвід банків розвинених країн у галузі інвестиційної діяльності і можливості його реалізації в українській економіці // Проблеми і перспективи розвитку банк. системи України: 36.наук.праць — Суми: ВВП "Мрія-1" ЛТД УАБС, 2004. — Т. 9. — С. 204 — 212.
2. Тігіпко С. Довгострокове кредитування в забезпеченні динамічного зростання економіки // Банків. справа. — 2004. — № 4. — С. 3 — 9.
3. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: Моногр. — Ірпінь: Акад. ДПС України, 2004. — 434 с.
4. Пшик Б.І. Особливості кредитування банками інноваційної діяльності // Вісн. Укр. акад. банків. справи. — 2003. — Вип. 1(14). — С. 85 — 87.
5. Вимоги Банків за кредитами, наданими в економіку України // Бюл. НБУ. — 2005. — № 8. — С. 82.
6. Процентні ставки банків України за наданими кредитами // Бюл. НБУ. — 2005. — № 8. — С. 62, 85 — 86.
7. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, процента и цикла конъюнктуры): Пер. с нем. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.

Надійшла до редакції 11 вересня 2006 р.